

Penó d'Igalada a cavall, el dia de la seva estrena el dia 24 d'agost, festa de Sant Bartomeu, del 1930 (foto Procopi Lluçà, ACAN-AFMI 269)

SOBRE EL PENÓ O BANDERA D'IGUALADA I ALTRES SÍMBOLS

DANIEL VILARRÚBIAS I CUADRAS

CONSIDERACIONS PRÈVIES

IGUALADA: SÍMBOLS, FESTA, TRADICIÓ, IDENTITAT

Tota comunitat (és a dir, conjunt de persones que estan vinculades a un territori) té la *necessitat* d'ostentar la seva *identitat*, és a dir, allò que li és propi i diferencial i que explica a les altres comunitats qui som. Per tant, des de sempre, totes les ciutats i viles de Catalunya han tingut un conjunt més o menys ric d'elements —alguns dels quals vinculats a les cerimònies oficials i els actes de costum o solemnitat— que ostenten la representació d'aquella comunitat, dins o fora del seu propi àmbit, i han adquirit un valor afegit: el valor simbòlic.

També la ciutat d'Igualada té símbols amb valor identitari que ajuden a fer visible allò que l'ha caracteritzat o identificat al llarg de la seva història, ja sigui per remarcar la seva condició privilegiada de «Carrer de Barcelona» o, simplement, per evidenciar d'una manera especial els esdeveniments festius o solemnes del seu calendari. Molts d'aquests elements identitaris existeixen també en altres viles o indrets del país d'una importància històrica i festiva similar.

Aquests símbols són el patrimoni immaterial que, al llarg dels temps, ha representat simbòlicament Igualada; justament per aquest fet, sovint han estat menystinguts o reprimits, segons el moment històric. Moltes poblacions els han conservat inin-

terrompudament; d'altres, fruit de la seva voluntat de ser, els han recuperat fa més o menys temps perquè, abans com avui, porten implícit un valor simbòlic que en legitima la identitat.

UN SÍMBOL PER A CADA MOMENT

La nostra ciutat ha tingut molts elements simbòlics al llarg de la seva història. Alguns s'han perdut, d'altres encara existeixen actius i es conserven: Sant Bartomeu, el Sant Crist, els Gegants de la Ciutat, l'Àliga, etc., compleixen ja una funció vinculada a la identitat i la solemnitat. Voldríem afegir-hi l'Arxiu, una font inesgotable d'informació sobre la Festa en tots els seus vessants.¹

No tots els elements simbòlics són, però, materials. Hi ha elements de tipus ritual o institucional que tenen gran importància. Ens referim a la presència de les autoritats municipals a les funcions religioses protocol·làries, al Ball de l'Àliga, al Cant dels Goigs, a l'Entrada del Sant, etc. Hi ha elements d'una festa que és més difícil que puguin esdevenir símbols; cal que siguin assumits per la gent, segueixin una línia identitària i, en tant que són un llegat, tinguin un rerefons històric.

1. Agraïm sempre les constants facilitats donades pel personal de l'Arxiu Comarcal de l'Anoia (ACAN), especialment la seva directora, Marta Vives, i la seva ajudant, Mariluz Cristóbal.

Igualada, 30-12-1945. El pregoner, acompanyat dels trompeters i precedits del Penó de la ciutat, llegeix a la plaça de la Creu el pregó de la festa dels Reis Mags (foto Procopi Lluçà, ACAN-AFMI 2510).

La Festa, en tant que és el moment de comunió d'un poble, ha de contenir la totalitat dels seus símbols. Aquests símbols fan aparició en moments diversos de la Festa. Durant aquests moments, exerceixen la seva funció, adquirint —o renovant— el seu caràcter representatiu de la comunitat que els assimila com a propis i associats a aquells moments concrets.

Aquest treball parla de la recuperació d'un dels elements simbòlics potents, protocol·laris, identitaris, que també formen part del patrimoni cultural directament vinculat a la Festa Major d'Igualada. Abans, però, fem unes consideracions prèvies. No tots els símbols resten pendents de recuperació. Només alguns canvis, com la seva simple posada en valor o dignificació, apareixent a programa, reconeixent-los oficialment, restaurant-los, etc., podrien ser ben positius. No tots els elements a posar en valor són materials o tenen un cost material. Hi ha també els elements de tipus ritual o institucional que hem esmentat. Per a qui

això escriu, les característiques essencials són el caràcter històric i documentat, més que cap altra raó, ja que això és el que entenem com a patrimoni propi i permet justificar aquestes recuperacions.

Tota recuperació, recreació o reinvençió d'un element simbòlic-patrimonial necessita d'una pedagogia envers la població, per tal que la seva introducció sigui reeixida i assimilada pel col·lectiu. En el cas dels elements aquí analitzats, sempre es tracta de recuperar tradicions, no d'inventar-ne.

ELEMENTS EMBLEMÀTICS DE LA FESTA MAJOR: EL SANT, EL PENÓ I LA CORPORACIÓ MUNICIPAL

Igualada havia tingut un seguit d'elements simbòlics molt importants que des de fa molts anys no participen del seguici. Els més emblemàtics són el Sant, el Penó i la Corporació Municipal.

Abans d'entrar en el tema del Penó (al qual dediquem aquest escrit), esmentarem de passada

els elements del Sant i de la Corporació Municipal. D'aquesta darrera en parlarem després ja que, en certa manera, va associada al Penó.

De la figura de Sant Bartomeu (imatge de plata del 1695 que s'ha reproduït pel fet de ser un patrimoni d'un valor simbòlic incalculable per a Igualada), direm que és l'element més destacat a nivell ritual i religiós; amb el gran valor afegit de la peça artística, que porta l'escut de la ciutat i expressa molt bé el vincle antiquíssim de la població amb aquest patronatge que exerceix sobre Igualada des de fa almenys 670 anys. A més, la Festa Major porta el seu nom i es feia i fa en el seu honor, malgrat que des de 1977 no es faci en la seva data del santoral.

És important que la ciutat i el consistori se'l sentin seu, s'apropriïn del símbol, s'hi sentin representats i esdevingui un element cabdal i d'un gran valor aglutinador dins de la festa. Que el que va començar com una iniciativa popular sigui una cosa de tots. La seva figura ja va ser tractada en aquesta mateixa revista l'any 2011.

VISIÓ HISTÒRICA DEL PENÓ D'IGUALADA

La primera notícia que tenim d'un penó a Igualada és de l'any 1341, quan els síndics o administradors del municipi van fer executar un penó per a la host o sometent. Es va acordar en Consell de la Universitat que els síndics poguessin comprar un penó gran per a la host i trompes i anafils municipals i penons per a dits instruments:

«Die dominica ·III· idus madii anno quo supra universitas predicta congregata in Ecclesia Aqualate ad vocem preconis et cimbali ordinatum quod scindici anni presentis et Guillelmus Ferrerii, Vincencius Pedriça, Raymundus Segrera, Arnaldus de Occilione vocatus nixo et Arnaldus Vitalis fusterius posserint audire compotum et compata a quibuscumque personis que aliquid aministraverint pro dicta universitate usque in hanc presente diem et quod possint [...] de dicte universitate ad audiciandum dictum compotum vel compata si necese fuerit.

Item voluit dicta universitas quod dicti scindici possint emere trompes et penons ad opus de les trompes et del anafil, item unum panonem magnum ad opus de la host. [...]

*Testes Raymundus de Fonte de Lupo presbiter, Jacobus Miro, Berengarius de Sent Ginés, Berengarius Pedriça».*²

La host era un petit exèrcit dels habitants d'Igualada, una milícia improvisada que es convocava quan calia perseguir malfactors. El dia 2 d'agost de 1396, el rei Martí I va concedir al sometent d'Igualada que pogués portar el penó reial elevat quan sortís d'Igualada, ja que qui el lluia portava implícita l'acció del rei al darrere:

«Nos, Martinus, Dei gracia Rex Aragonum, Valencie, Maioricarum, Sardinie et Corsice, Comesque Barchinone, Rossilionis et Ceritanie, ut exercitus ville Aqualate, quem nunc pro diffensione et conservatione iurum et regaliarum nostrarum, nunc pro detensione et arresto, quorundam satellitum et pendonum qui exeuntes a latibulos iurisdictionibus quorundam castrorum et locorum situatorum in girum dicte ville in ipsius habitatores animo ferali defensiunt melius, et sub modesto et discreto regimine in uno aggregatus consorcio gradiaatur cum esse soleat unita virtus fortior agenda, tenore presentis concedimus vobis, fidelibus nostris iuratis et probis hominibus ac universitati et singularibus, tam futuris quam presentibus, dicte ville, quod quocienscumque contingerit exercitum meemoratam a dicta villa et eius terminis, ex causis superius recitatis vel aliis quibuscumque, viam arripere vel exire et per regias vel alias quasvis iurisdictiones facere aditum seu regressum, possitis licite et impune habere ac portare extensum et elevatum in altum bonum pennonem regalem quo baiulus et aliae gentes dicti exercitus eodem directe et regulate pennone melius simul in unum conveniant et sepe querant et exquirant iuxta pro-

2. ACAN- AMI, Top 979, L. Univers. 1339-45, foli 23r. Igualada, 1340 (?), maig 13. [3 idus maig 1341 data per l'Encarnació].

cessum faciendum vota et consilia singulorum ac pro inde salubrius ea exequantur et compleant, que animos et vota sua noverunt seuinduxerunt ad humore processum et exitum faciendum; mandantes per presentem Gubernatori nostro generali, eiusque vices gerenti in Cathalonia, vicariis, baiulis, et signanter baiulo dicte ville, et aliis ceteris, tam futuris quam presentibus, ad quos spectet, et dictorum officialium locatenentibus, sub incur-su pene et indignacionis et ire, ac pena duorum mille florenorum auri, quatenus licentiam nostram huiusmodi vobis, dictis iuratis, probis hominibus et aliis iam superius nominatis, iuxta eis seriem teneant et observent et contra non faciant aut veniant aliqua racione; in cuius rei testimonium presentem fieri iussimus, sigillo nostro secreto munitam. Datum Barchinone, secunda die Augusti anno a Nativitate domini millesimo trecentesimo nonagesimo septimo. Matias Vic.

*Dominus Rex mandavit michi, Guillermo Poncii. Vidit eam dominus Rex idem».*³

Compte, però. Una cosa era el penó d'Igualada i una altra el reial, que amb aquest privilegi s'afegia al municipal. El penó d'Igualada devia lluir l'heràldica dels pals d'Aragó, el bàcul de Sant Cugat i les aigües amb les ones verticals a la part baixa, substituït a partir de 1381 pel de Barcelona amb les aigües en orientació transversal a la part baixa. El penó igualadí de 1340, o ja un segon que el va substituir, va caldre refer-lo perquè estava malmès, cosa que es va decidir en Consell el dia 22 de gener de 1421:

«Die XXII^a menis januarii anno a Nativitate Domini Millesimo CCC^o XXII°. Jurati consili particularis universitatis ville Aqualate, convocati per Johannem de Mallenchs preconizatorem publicum et juratum dicte ville cum sono tube sive anafil pro ut moris est [...]

3. ACAN. Llibre de privilegis, foli 98v. Editat per Joan Cruz, *Els Privilegis de la Vila d'Igualada*, Igualada: Ajuntament - Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1990, p. 311-312.

Preterita dicti jurati Consilii, attendentes quod lo panó sive standart jam dicte ville est distructus seu laceratus intantum quod verecundus est ipsum portatur dum emiterit sonus de viafòs in dicta villa. Qua propter voluerint et ordinarunt ac plenam et liberam potestate darint dicto venerabilis Johanni Tria scindico et bursario antedicto, emendi de bonis dicte universitatis quoddam panonum sive standart ad opus eiusdem universitatis [...]».⁴

Pensem que, a partir d'aquest moment (1421), el penó *sive standart* ostentava ja la representació simbòlica d'Igualada, fet que no tenim clar que passés amb el de 1341, explícitament fet per al sometent. El que sí que queda clar és que el penó municipal, fos exclusiva del sometent o no, sortia almenys quan hi havia sometent o viafòs (via fora). Suposem que tenia més usos, però només marxava fora de les muralles en aquest cas.

En una acta de consell municipal del 24 de febrer de 1438, es parla ja del penó de la vila i de dos panoners (portadors o, en tot cas, responsables del penó) quan aquest surti fora. Per tant, el penó exerceix la representació de la vila d'Igualada dins i fora de les seves muralles:

«Die lune XXIII^a mensis ffebroarii anno predicto a Nativitate Domini M^o CCC^o XXXVIII°

Convocato consilio generali more solito et congregato in domo consilii ville Aqualate, que contigua est ecclesie Beate Marie eiusdem ville [...]

Primo lo Consell general de la vila d'Aqualada volch e ordonà [...]

Item volch més e ordonà lo dit Consell e encara elegiren deputaren panoners de la dita vila e qui hagen càrrech de traure e portar lo panó de la dita vila en cas que sie necessari traure o portar aquell ffora aquella vila, los honrats en P[ere] Solanelles spaçier, en P[ere] Spital assaunador, e en Gabriel Mas b[a]ster e cascun d'els, los quals après que seran axits fora de la dita vila ab lo dit panó, pusquen aquell a quils plaurà comanar una

4. ACAN-AMI, Top. 995, Lib. Univer. 1422-1424, foli 16.

*vegada e moltes, axí com mils los vindrà o-ls serà vist ffahedor».*⁵

Segons un inventari dels béns que hi havia a la Casa de la Vila d'Igualada del 13 de juliol de l'any 1728, encara es conservava el «drap verd amb les armes de la vila» i «la bandera del sometent», sense que sapiguem de quina època era cadascun d'ells:

+Die decima tertia mensis julij anno a nativitate Domini Millesimo Septingentesimo Vigesimo Octavo.

Los Magnífichs Juan de Padró y Serrals, Dr. Joseph Sanctasussanna, Anthon Rovira y Pere estruch, regidors lo corrent any de la Universitat de dita vila, ab assistència del Magnífich Jaume Cerdà, Dr. En drets per lo rey nostre Señor (que Déu guarde), tinent de corregidor en dita vila y son partit, han pres Inventari de tot lo que se ha trobat en la casa de la Universitat de dita vila, lo qual és del thenor següent:

En la Sala de la Casa de la Universitat.

Primo vuyt cadiras de vaqueta de [...] ab tatxas de llautó, ab las armas de la Vila.

En lo armari gran:

Primo quatre gramalles de escarlatina. / Item quatre barrets de vellut de Consaller ab sas capsas. / Item sis insignias de domàs carmesí grans. / Item dos gramallas dels massers. / Item dos masses de plata ab sos cascavells. / Item dos espadins y dos Bridessins. / Item una capsas per las insignias. / Item la bandera del Somatent, de domàs carmesí. / Item tres candeleros de llautó, xichs. / Item lo drap vert ab las armas de la Vila. / Item un farol de ferro guarnit de ferro. / Item dos cavalls de bronse, grossos, guarnits. / Item una trompeta de llautó. / Item quatre vestiduras dels Diablots. / Item tres clavillas de ferro de tapiar. [...].⁶

Res no sabem a partir d'aquí, excepte que, després de mitjan segle XIX, aquesta funció d'ensenyament municipal i de penó simbòlic quasi inqüestionable

sembla que fou assumida per la bandera del Sant Crist. Aquesta, de drap morat amb una pintura del Sant Crist sobre tela cosida en una de les cares, sembla que podria datar del 1798-1799. La despesa per un drap morat aquells anys va fer pensar al prior Dr. Francesc M. Colomer que va ser fet per a processons de pregàries, ja que, si hom s'hi fixa, les banderes processonals mancades de caràcter penitencial o de contrició acostumen a ser carmesines o verdes; en definitiva, dels colors litúrgics. Aquesta bandera triangular, en forma de gallaret (com la petita del Gremi de Traginers) es conservava a la capella del Sant Crist, juntament amb la imatge, l'exvot del duc Vendôme i encara d'altres elements d'interès. L'any 1893 se li van concedir els honors de capità general i el 1908 se li van imposar les insignies que ho acrediten visualment.⁷

Això no obstant, i poc abans que la bandera del Sant Crist es perdés per la Guerra Civil —i es repliqués a la postguerra, precisament pel seu caràcter de símbol irrenunciable—, el 1930 es va encarregar i estrenar l'actual bandera d'Igualada, exquisida mostra, malgrat que cronològicament tardana, del darrer modernisme, i amb un caràcter civil però institucional que ben segur que devia ser un detall important i que devia ajudar molt al fet que fos respectada el 1936.

A l'Arxiu Municipal, hem trobat la carta següent, adreçada des de l'alcaldia d'Igualada a l'Ajuntament de Barcelona i redactada amb molt bon criteri conceptual:

«4 Juliol de 1930. Exmo. Sr. Alcalde Constitucional de BARCELONA.

Respectable senyor i digníssim company: Seguint l'exemple lloable d'aqueixa insigne Ciutat i d'algunes altres poblacions, l'Ajuntament que m'honro en presidir, porta la idea de posseir una Bandera que representi a la ciutat en els actes i cerimònies oficials de la Corporació.

5. ACAN-AMI, Top. 998, Lib. Univer. 1438-1447, foli 62v-63r.

6. ACAN-AMI, Top. 1101, llibre actes 1712-1730, foli 355 i ss.

7. Francesc M. Colomer, *Història del Sant Crist d'Igualada y del seu culte*, Igualada: Nicolau Poncell, 1916, p. 194-210.

Igualada, 17-1-1949. El Penó va concórrer a la festa de Sant Antoni, i el veiem davant de les dues banderes gremials dels Traginers. Ja no hi veiem els trompeters, cosa lògica d'altra banda, perquè no calia anunciar res, com sí que s'havia de fer en llegir un ban o pregó (foto Procopi Lluçà, ACAN-AFMI 3222)

Per el millor encert en la seva construcció, i tota vegada que'l nostre escut heràldic es quasi igual al d'aqueixa capital, i fins es dona'l cas de que un Rei d'Aragó nomená Igualada "Carrer de Barcelona" voldria que V. E. es servís donar-nos antecedents o informes de la bandera d'aqueixa ciutat: forma del llenç, roba de que es feta, si porta alguna inscripció, si dú algun escut pintat o brodat, dimensions de l'estandart i de l'asta, etc..

Sento molestar la seva ocupada atenció; però Igualada vol fer reviure aquells costums pairals que tanta fesomia donaven als pobles de Catalunya; i desitja doncs, dotar a la població de una Bandera de la Ciutat, d'acord amb la significació històrica que deu ella reunir.

En espera de sa amable contestació, li avança les gracies mes efusives i el saluda coralment son affm. S.S.q.e.s.m.».⁸

8. ACAN-AMI, Lligall 711.

Barcelona va fer una mena de revalorització important ja l'any 1902, amb la mítica trobada *concurs de gegants y monstros típichs* de les festes de la Mercè, amb la voluntat ferma de recuperació de símbols i del passat gloriós de la Ciutat Comtal, conseqüència directa però tardana de la Renaixença. Després, un cop la dictadura de Primo de Rivera es va relaxar una mica del seu anticatalanisme, tot això va rebre de nou un impuls. Segons ens informa Joan Grau, Barcelona va fer una bandera de la Ciutat en el marc i context del rebombori cultural que va suposar l'Exposició Universal del 1929. I no va ser solament Igualada qui es va afegir al corrent de recuperar elements de la dignitat municipal que recordessin el passat medieval d'aquestes institucions locals tan potents. Sembla que Manresa va fer executar de nou unes timbales o *trampes* com les que tantes ciutats importants tenien per la Processó del Corpus. De fet, Cervera, que les conservava al seu Museu Comarcal, les ha fet restaurar fa pocs anys, i Tarragona va recuperar el seu *Magí de les Timbales*.⁹

La bandera d'Igualada apareix el 1930 ben sola, portada dalt de cavall en una fotografia pretesament documental preparada i disparada al passeig, sembla que amb motiu de la seva estrena. Però el 1945 la tenim captada en acció, sempre portada a cavall i acompanyant de manera avançada a un pregoner, vestit d'agutzil municipal i amb gorra de plat, que suposadament llegia el pregó de la Festa dels Reis. El més curiós és que el pregoner va també acompanyat de dos personatges muntats en segles cavalls guarnits de la mateixa manera que el banderer i vestits amb una mena de cotes o tabards que semblen estar confeccionats amb els motius heràldics. Per si fos poc, porten una trompeta cadascun. Malgrat que solien aparèixer junts trompeters i timbaler, aquí no apareixen pas les timbales, sigui perquè no era una processó i no hi eren, perquè no es trobaven en l'angle de captació de la imatge o encara perquè mai no van existir.

No sabem què es va fer dels dos tabards o cotes dels trompeters. Fa pocs anys, en alguna Festa Major encara recordem haver vist un personatge que s'anomenava l'herald, amb un fort gust medievalitzant i una gorra i una clotxa molt similars a les que apareixen a la foto de 1945, però estudiats els reportatges fotogràfics de l'Arxiu Comarcal hem vist que aquesta heràldica era barcelonina, ja que hi mancaven les aigües.

EL PENÓ ACTUAL. COM S'HAURIA DE REINTRODUIR?

Descripció de la bandera actual

Atesa la informació sobre les intencions que desprèn aquesta missiva, i amb la prova documental que ens dóna la imatge 269 de l'Arxiu

9. Es pot veure aquest curiós personatge a <https://www.tarragona.cat/cultura/festes-i-cultura-popular/santa-tecla/seguici/musics/magi-de-les-timbales>. Per les timbales i les trampes de Cervera (dos jocs diferents), vegeu <http://locar-ranquer.blogspot.com/2010/06/les-timbales-i-les-trampes-de-la-ciutat.html>.

Fotogràfic Municipal d'Igualada (AFMI), identifiquem aquesta bandera de 1930 amb la que es conserva al Museu de la Pell d'Igualada i Comarcal de l'Anoia (núm. d'inventari MPICA 991).

És una peça de grans dimensions, força espectacular, feta de domàs de seda de diversos colors. La tela amida 2,31m x 1,64m i l'asta, rematada per un element de forja artística amb l'escut d'Igualada, fa 3,63m. Lluny de ser el típic drap carmesí o verd (colors litúrgics i gremials) o blanc (normalment marians) amb brodats o tela pintada aplicats mitjançant cosit (figura del sant Patró, escut o lema, etc.), tota la seva superfície representa amb retalls cosits l'escut que des del 1381 és oficial a Igualada amb el privilegi de «Carrer de Barcelona»: les armes de la Ciutat Comtal amb les aigües (Aqualata) a la part baixa.

Darrerament es va parlar de portar a terme la restauració del drap per tal de rehabilitar-la com un símbol innegable de la Ciutat, però ha estat inviable econòmicament; també és cert que el seu valor artístic (parlem ara de valor material) no acaba de justificar tampoc una despesa d'aquest calibre. Fa molt pocs anys se'n va fer una còpia força digna, que actualment es troba al Saló de Plens de l'Ajuntament.

Tal com es pot veure en imatges de l'AFMI, el penó de 1930 feia, a parer nostre, un seguit d'aparicions públiques que no van ajudar a la seva conservació ni al fet que acabés considerat com un símbol important dins del conjunt d'elements identitaris. Tenim imatges del pregó de la festa dels Reis de 1945 i dels Tres Tombs de 1949, demostrant una política d'aparicions —sobretot la primera— potser un xic concessiva pel que fa a la categoria dels actes. El Penó, com direm després, només ha de ser present als actes cabdals i en aquells als quals assisteixi la Corporació Municipal, encara que penó i ajuntament siguin dues coses clarament diferenciades.

Resumim tot seguit les característiques de l'actual Penó de la Ciutat, essencials per tal de complir amb les funcions que li són pròpies com a ensenya

Drap del Penó d'Igualada del 1930 (Museu de la Pell d'Igualada i Comarcal de l'Anoia, núm. MPICA 991). Es troba molt malmès, cosa que fa pensar que va ser retirat de circulació en quedar irre recuperable i es devia portar al Museu, on hem pogut estudiar-lo i fer un croquis de mides amb Mercè Cuadras i la conservadora d'aquesta institució, Rosa Junyent. Foto: Daniel Vilarrúbias.

Cimera de l'asta del Penó, de planxa de ferro, amb l'heràldica de la ciutat, en el seu estat actual (les puntes de la corona estan doblegades cap endins). Foto: Daniel Vilarrúbias.

municipal d'una ciutat d'una certa importància i de pes històric innegable. Per començar, tipològicament, té la forma de *bandera* (element de teixit raonablement lleuger que voleia al vent), és usat com un *penó* ja que és el guió de la comunitat, i té el valor simbòlic d'*ensenya* o *senyera*, ja que representa —significa— la Ciutat d'Igualada. Per tant, si de banderes n'hi ha moltes, de Penó només n'hi ha *un*.

Té unes dimensions força grans, ja que sembla que segurament va ser concebut especialment per ser portat a cavall; almenys és així com l'hem vist en les fotografies antigues que el mostren al carrer en festivitats. Amb tot, moltes banderes processonals catalanes conservades en àmbits

rurals (per exemple les banderes pallareses o araneses) tenen dimensions fins i tot majors i són portades a peu.

La còpia que actualment hi ha al Saló de Plens, feta per Urbani Castilla, va complir perfectament amb la funció de Penó l'any 2013, ja que reuneix de sobres les condicions de dignitat i s'assembla a la bandera original en mides i proporcions. Si bé no està feta en domàs de seda, és una roba de ras prou elegant, i té una textura sedosa i de qualitat. Actualment s'està treballant en la rèplica de la bandera original.

Es tracta d'un element material però amb un rerefons de gran valor històric, immaterial i simbòlic. És un element de protocol; si mai es

renova, es pot seguir l'estètica de l'anterior o no, però l'estil hauria de ser a *l'antiga*. En qualsevol cas, les teles han de ser riques i amb bon brodat. En cap cas no hauria de ser un drap pintat, sinó amb un domàs o brocat. La del Museu compleix tots aquests requisits. Per la seva entitat material, les del Sant Crist i les dels «Tonis» també. Parlem del valor històric, perquè l'Escut heràldic d'una ciutat no és un element menor. El d'Igualada remunta al 1381 i ha estat objecte d'estudis, des de Josep Puiggarí fins als coneguts fulletons dels anys vuitanta, dins les sèries conegudes com a *Patrimoni Cultural*.

L'asta o pal d'un penó culmina en algun pom artístic, si és possible ben treballat en algun metall noble. La imatge del patró, un escut en miniatura, etc. El coronament forjat de l'actual penó és realment magnífic; aconsellem que sigui respectat o replicat si es vol preservar l'antic.

Un penó —i fins i tot una bandera gremial seriosa— porta almenys dos cordons per als acompanyants del qui la sosté físicament. Recomanem, això sí, que s'aprofiti el pal i el pom antics de 1930 que es conserven al Museu separatament del drap. A tal efecte, se li van fer dos cordons amb les respectives borles l'estiu del 2013. Aquests cordons tenen l'origen en la necessitat d'estabilitzar el drap si feia una ventada, de manera que no són purament decoratius.

Un penó o bandera d'una ciutat requereix, com a ensenya municipal, un tractament seriós. Acompleix les funcions de bandera oficial, però no ha de figurar com una bandera més de les que són preceptives, per exemple, en una sala de plens. Queda clar que el Penó ha de jugar un altre rol.

Alguns penons de ciutats no són visibles durant el temps «ordinari» (el temps festiu és temps extraordinari). Per tant, sovint són guardats en un lloc recòndit o noble: un armari exclusiu a tal efecte, un cofre... Quan són visibles, atesa la seva condició simbòlica (no és una bandera, és *el Penó*), sempre estan degudament separats d'altres banderes i símbols. Per exemple, si es troben al

saló de plens o al despatx de l'alcalde acostumen a veure's dins d'una vitrina.

Funcionament del Penó de la Ciutat d'Igualada

El penó d'una ciutat és l'element més destacat del seu Seguici Festiu juntament amb la imatge del sant patró. En el nostre cas, representa la Ciutat d'Igualada, no el seu Ajuntament. Per aquest motiu, va davant de la Corporació Municipal, però degudament separat d'ella. Aquesta separació la poden exercir perfectament la figura del Salero, els guàrdies de gal·la o, com seria ideal en el cas d'Igualada, els dos macers que tenia la Universitat des de finals de segle XVI i que encara existien el 1802.

Com hem dit, el Penó representa la Ciutat. Per tant, el fet de portar-lo ha de ser considerat com un honor a dispensar a qui se'n consideri mereixedor. Qui el porta, està portant el símbol civil d'Igualada, amb un alt contingut i pes històric; només l'heràldica data del 1381 o poc després, amb antecedents clars al segle XIII (establiment del condomini reial i abacial el 1233).

Una de les millors maneres que hem vist en una societat com l'actual, i alhora que una molt bona manera de dotar-lo de solemnitat i que la població l'assimili, és fer-ne portadora d'honor una entitat de la ciutat, entitat que varia cada any, per exemple, per ordre d'antiguitat, etc. La rigidesa de la norma pot trencar-se amb el pretext del tipus *aniversari* de la fundació d'aquella entitat, o algun reconeixement que calgui fer visible envers ells davant de la població, etc. Les entitats tenen una tipologia diversa i el motiu d'aquest honor es justifica en el programa d'actes. Aquest símbol és confiat a l'entitat portadora per l'alcalde i en el marc del saló de plens o qualsevol estança noble de l'Ajuntament, sempre en moments previs a la Festa, com per exemple el dia del pregó, de les locucions institucionals, abans d'assistir al primer acte on el Penó hagi de participar, etc.

Els portadors solen ser representats per un grup de persones, de les quals una va al mig i

En aquesta pàgina i la següent, dues maneres de portar el Penó.
Terrassa: Dret, a la manera tradicional, custodiat per dos agutzils (assimilats als macers antics) i dos policies municipals de gran gala.
Foto: Joan Grau.

porta físicament el símbol i dues més, una per banda, porten els cordons. Els acompanyen uns pocs membres més de l'entitat portadora, per tal que es visqui més i millor aquest moment per part del grup que hagi estat distingit amb aquest honor, així com per poder-se rellevar.

El penó és un element simbòlic tradicionalment «custodiat», fet que li dona solemnitat i pes institucional. Per exemple per una parella de guàrdia urbana de gala, que van davant del Penó. També s'hi poden trobar els macers. Per tant, quan la guàrdia urbana de gala fa torns a la porta d'un edifici institucional (l'església durant un ofici o l'ajuntament durant els actes oficials de Festa Major), en realitat està vigilant i custodiant el símbol, no les persones físiques del Consistori.

El Penó resideix («dorm» fins i tot) a la Casa Consistorial i no a la seu de l'entitat que n'és portadora aquell any. Aquesta, doncs, el recull i el torna a lloc amb tota solemnitat cada vegada que fa una aparició pública. La sortida de l'ajuntament i el seu

retorn a la Casa de la Ciutat són sempre solemnes: és habitual que sigui amb l'acompanyament dels balls i elements del Seguici, especialment quan van a la Processó i quan en tornen. Si no hi concorren els balls i la imatgeria, almenys s'acompanya amb una música, per exemple, la Banda Municipal si n'hi ha. A Reus, quan el penó i la corporació surten de l'ajuntament per anar a completes la vigília de Sant Pere, hi van tots els balls i la imatgeria; en el temps en què bona part d'aquesta comparsaria no existia ja hi baixaven els gegants i es disparava una tronada en retornar.

Per aquest símbol es disposa de suports adients, sobretot als ajuntaments i les esglésies durant els oficis i funcions religioses. No pot ser que, per exemple, descansi contra una paret, ja que és un dels símbols civils més importants de tota la Festa Major.

Referent a la imatge igualadina del 1945, no ens sembla gens adequat que el penó acompanyi un pregoner per les places i carrers, com es pot

Reus: Plegat a l'entorn de l'asta. Els macers no es veuen a la imatge, però hi són i van al davant. Foto: IMAC, Reus.

veure que feia anunciant la festa de Reis d'aquell any; no és un acte adient a un símbol de tanta categoria. I el Penó apareix públicament diverses vegades. Si només ho fa un cop, ho fa indubtablement a la processó del sant local, ja que és la ritualització i la quinta essència de la renovació anual del vot de la població al seu protector.

ALTRES ELEMENTS SIMBÒLICS

La Corporació Municipal amb les insígnies i ventalls

Per molt que sembli increïble, uns quants anys abans del 2012 i fins aleshores, les autoritats no assistien a cap cercavila que no fos la brevíssima anada a ofici. Per tant, aquestes manifestacions no es podien anomenar *Seguici*, i menys encara qualificar-lo de solemne. La presència de la Corporació Municipal compartint protagonisme simbòlic amb el sant patró i protector

i amb el Penó de la Ciutat és molt important, perquè completar aquesta tríada simbòlica fa que els igualadins es puguin sentir identificats en el Seguici des de tots els prismes possibles.

La Corporació Municipal és present a la implícita renovació del vot de poble envers el seu sant patró i protector *tot acompanyant el Penó*. La seva presència —si és possible al complet— és el tercer element simbòlic que ha de tenir el seguici festiu d'Igualada. Els membres de la Corporació Municipal han tingut des de l'Edat Mitjana, i tenen encara avui, uns elements distintius que els acrediten com a tals. Aquests distintius, en tant que simbòlics, és oportú que surtin a la llum en ocasions com aquesta: renovació de càrrecs, seguici festiu... L'Alcalde hauria de portar la vara de comandament, pròpia del seu càrrec, i els regidors la seva corresponent medalla i/o banda. Les bandes de color carmesí estan documentades a Igualada almenys des del segle XVIII.

Francesc Bonet, Salero de l'Ajuntament d'Igualada, acompanyat de la seva esposa Rita Estrada, en una imatge de cap a 1890. Reproducció de l'any 1953 de Procopi Lluçà d'una foto feta l'octubre de 1890 per Joan Serra Mercader (ACAN-AFMI 4013).

El Salero o Criat

El Salero, figura típicament igualadina estudiada per Josep Rabell, era doncs, el «Criado» que donava l'aigua beneïta amb una petxina de plata a les autoritats, quan aquestes entraven a l'església en les grans solemnitats. Existia des de mitjan segle XVIII, i el tenim documentat a la comptabilitat de l'any 1761. Sabem també per aquest document —fins avui inèdit i que ens reula la datació d'aquesta figura ben bé un segle— que aleshores vestia una cota blava:

«Otro si: Por las seys insígnias mayores de damasco carmesí llevan los Regidores quando salen en forma de Ayuntamiento a funciones públicas y de Iglesia, que segun las órdenes se iene deven hacerse de seys en seys años, gasta la Villa en el año que corresponde hazer aquellas sinquenta y quatro libras, que divididas en seys partes, corresponde por cada año nueve libras.....9 ll ss.

Otro si: Por las Cotas o Gramallas coloradas que llevan los Maseros del Ayuntamiento quando este sale a funciones públicas y de Iglesia, que de seys en seys años se acostumbrado hazer, gasta en el año corresponde hazerlas veynte libras, que divididas en seys años corresponde al año tres libras seys sueldos y ocho dineros.... 3ll 6 ss. 8.

Otro si: Por la cota azul para el Criado que sirve al Ayuntamiento, para avisarle del punto que ha de salir para ir a la Iglesia, darle en ella agua bendita y servirle en lo demás que allí ocurre, que de seys en seys años se le da, gasta el año una libra.....1 II ss. [...]

Otro si: Por nueve avenicos de forma mayor y nueve de pequenyos se dan en el día de Corpus a los mesmos individuos del Ayuntamiento, a razón, los mayores de onse sueldos, y los pequenyos de siete sueldos y seys dineros cada uno, se gasta ocho libras, seys sueldos y seys dineros.....8 ll 6 ss. 6.

Otro si: Por ocho avenicos de la forma mediana que se dan a los oficiales del Ayuntamiento en el mismo día de Corpus, y por tres de pequeños que se dan a los Masseros y al sobredicho Criado que tiene la Villa para asistirle a la Iglesia, a razón los medianos de siete sueldos y los pequenyos de cinco sueldos cada uno, se gasta dos libras diez y siete sueldos.....2 II 17 ss.

Otro si: por el porte y trabajo de comprar dichos avenicos, diez sueldos.....II 10 ss.»¹⁰

Com podem veure, cal no confondre el Salero amb els macers, que el van precedir en el temps —però no en les funcions— i que van coexistir amb ell fins a la primeria del segle XIX. Aquest document ens permetria parlar també dels ventalls per a les autoritats, element important a recuperar, tal i com ha fet Terrassa, que Igualada té documentat amb constància al llarg dels segles XVII, XVIII i XIX. El Museu en conserva uns quants, ribetejats amb cuir, i àdhuc algun del segle XX ben avançat, fet que demostra que el costum era encara viu al Corpus de postguerra.

La indumentària del Salero ens és coneguda per una imatge de finals de segle XIX i recorda

10. ACAN-AMI, Llibre Actes 1761-1765, foli 47.

Porrer de la Seu de Manresa l'any 1952. Es veu un tipus de macer completament d'església, que recorda el de Solsona, i que permet pensar que el Salero d'Igualada queda més a prop d'aquesta tipologia de patge o rol que no pas dels macers més de caire municipal que podem veure a Reus i que han subsistit arreu en forma de Guàrdia urbana més o menys de gala o bé en recuperades indumentàries de tipus neo-medieval (Arxiu Cuyàs, RF:9436 © Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya, www.icgc.cat).

molt alguns porrers d'església, com els de la Seu de Manresa o Solsona. Porta una vara llarga amb l'escut d'Igualada que, sens dubte, deriva de la barra que servia per arreglar la gent per tal que les autoritats poguessin passar enmig d'algunes aglomeracions; actualment és el seu atribut i encara es troba en ús. També portava una petxina de plata, no recuperada, amb la qual duia l'aigua beneïda a les autoritats als oficis, de manera que no haguessin d'anar cap a les piques de l'entrada a persignar-se.

Els macers

El macer és aquell qui precedeix les autoritats, amb una porra d'argent a l'espatlla, record de les armes de cop que servien per obrir pas, tot obligant la gent a apartar-se davant el qui ostentava

un determinat poder civil o militar. El càrrec de macer es va instituir a Igualada l'any 1570 i a finals del segle XVI ja eren dos, perquè cobraven el seu salari cada mig any, tal com apareix puntualment a la comptabilitat de la Universitat. Vegem el document fundacional d'aquest càrrec a la nostra ciutat:

«Die mercurii VIII^a mensis februarii anno a Nativitate Domini M D L XX.

Lo honorable Consell general y particular de la Universitat de la vila de Agualada, convocat ab veu de campana y so de trompeta y crida feta per en Guillem Arnau, corredor públic de dita vila, de manament dels honorables balles de la matexa vila, axí per la Sa[cra], Ca[tòlica] y Reyat M[agest]at, com per lo Monastir de Sanct Cugat de Vallers, señors per indivís de la dita vila y congregat en la

casa del Consell secret ahont dit Consell és acostumat de convocar y ajustar [...]

[...] *Item quant al que en dit consell s'és deduhit, que pus se ha feta institució de porrer, que serie bé se fes una porra per a que dits Consellers sien ab més honra y decorantment acompanyats, y també ne resultarie reputació a la dita vila. Volgué y ordonà dit honorable Consell que sie feta a dit porter una porra de argent bona y condecet, conforme en semblant offici y loch se requer [...]*.¹¹

Els macers no van ser suprimits amb la Nova Planta i existien encara el 1802. En aquell moment cohabitaven amb el primigeni *Salero*; la documentació ens diu que es van refer les dues porres —afegint-hi sis escuts d'Igualada que hi faltaven— i la petxina, que ben segur era la del *Salero*:

«Compte de lo que he fet jo Jaume Vidal Argenter de la present Vila, per ordre del Sr. Manuel Prat y Anton Macià y Roca, assaber.

Primo per compòndrer y limpijar set espasas del Ajuntament...6 ll 10 ss.

Més per compòndrer y blanquejar la Patxina... 10 ss.

Més per limpijar las dos porras y posar-i sis escuts de plata ab las armas de la Vila que hi faltaban... 7 ll 5 ss. [suma] 14 ll 5 ss.

Sr. Ramon Perramon se servirà pagar a Jaume Vidal, argenter lo sobredit compte, que ab son recibo se li abonarà en comptes de casa de la Vila.

Igualada, y setembre 4 del 1802.

*Anton macià y Roca, com[issiona]t. Manuel Prat, regidor comisonat. Rebuda la sobre dita quantitat, Jaume Vidal, arjenter».*¹²

Segurament portaven maça curta (la documentació parla de porres), però és l'únic element important que no sabem com era per mitjà de la fotografia. Vestien, això sí, unes cotes o gramalles de domàs carmesí, que es renovaren diverses vegades; de fet, com hem vist, el 1761 es considerava

normal fer-ho cada sis anys. Devia ser una cota llarga fins als peus, com la que es pot veure a la foto de la Seu de Manresa que ha conservat el Fons Cuyàs de l'Institut Cartogràfic de Catalunya, més que no pas un vestit d'agutzil com els verguers de Terrassa o els macers actuals de Reus. També sabem que el 1802 se'ls van fer perruques noves:

*«Lo Majordom de Propis de la present Vila pagarà al Sor. Mariano Planas, perruquer de la present Vila, la quantitat de sis lliuras onse sous y tres, á saber, las 6 ll ss. per las dos perrucas que ha fet novas per los criats del Ajuntament, y los 11 ss. 3 d. per una capsas per tenir conduhidas ditas perrucas, que ab son recibo se li pasarán en comptes. Igualada, 5 septembre de 1802».*¹³

A dia d'avui han conservat porres antigues de plata les ciutats de Solsona (pròpia de la Catedral), Reus, Tarragona, Vilafranca, Monistrol, Olesa de Montserrat... i coneixem un esplèndid porrer de la Seu de Manresa a través d'una imatge de l'esmentat Arxiu Cuyàs.¹⁴

La basílica de Santa Maria conserva dos parells de bordons de cor, porres llargues de plata que podrien també acabar servint per a aquesta finalitat, tot i ser específicament de cor d'església i llargues. Datan aquests bordons dels anys 1591 i 1602, respectivament. Els dos més antics tenen forma de pinya o templet arquitectònic habitat per figuretes de fosa; són punxonats amb el contrast de Girona. I els altres dos —igualmente esplèndids— tenen forma de *cardines* o fulles de card, en un treball també de gran bellesa.

La recuperació dels macers la veiem força més complicada, tot i que no volem descartar-la, perquè eren elements molt importants. Igualada no ha conservat les maces, però això no és cap problema gaire greu, sobretot conservant els quatre bordons gòtics al tresor de Santa Maria, els quals podrien servir perfectament de model per fer construir

11. ACAN-AMI, Lib. Univers. AMI top. 1068 foli 24r i ss.

12. ACAN-AMI, lligall 10.13.

13. ACAN-AMI, lligall 10.12.

14. La imatge manresana data del 1952. L'hem reproduïda en una pàgina anterior.

unes porres *curtes*, això si no és que es miren els exemples veïns de Vilafranca, Monistrol o Reus. Tarragona i Cervera van fer maces noves al seu dia i el resultat fou excel·lent, molt especialment en el primer cas, curiosament resoltes en un estil similar als bordons de Santa Maria d'Igualada que rematen en fulles de card. Sembla però, que l'actual situació econòmica no permet pas plantejar-se la construcció de dues porres per a Igualada dotades d'una certa solemnitat. *Sic transit gloria mundi*. Almenys, de moment.

Per acabar aquesta exposició sobre alguns símbols cívics de la nostra Festa Major, afegirem que els agutzils o vigilants dels símbols no parlen. No poden parlar els qui porten el tabernacle del Sant, així tampoc els qui custodien el Penó. Tampoc no hauria de parlar el personatge que fa de *criado* (per usar la denominació de principis de segle XIX) o agutzil de les autoritats, o sigui, el *Salero*. Creiem que el rol de *speaker* que ha assolit des del primer moment no acaba d'escaure del tot a la seva dignitat i vestimenta, d'altra banda prou ben resolta.

DANIEL VILARRÚBIAS I CUADRAS (Igualada, 1979) és historiadore de l'Art i arxiver. Ha treballat com a director dels Musèus dera Val d'Aran i actualment és director de l'Arxiu Comarcal del Pla d'Urgell. Com a músic, especialitzat en música antiga i tradicional, ha participat en multitud de concerts i a les festes més importants del calendari català. En el camp del folklore, treballa per la Federació del Seguici Tradicional Històric d'Igualada de cara a la restauració del seguici festiu de la ciutat i la recuperació de diversos elements d'aquest. També assessora diverses recuperacions festives des del punt de vista patrimonial.